

Urbanizare și omogenizare socială: funcțiile sistematizării teritoriale în Epoca de Aur (II)¹

(Urbanization and social homogenization: the role of territorial systematization during The Golden Age II)

Emanuel COPILAȘ

Abstract: *In Ceaușescu's Romania, territorial systematization was used as a gigantic political, economic and social tool in order to create the 'multilaterally developed socialist society'. The regime seemed to be homogenous and function in a unilateral ideological way. However, the national-communist edifice was full of contradictions. The most important of them, that between party and state, reverberated at all levels of activity, and systematization surely represented one of the most important fields in which party-state contradictions could expand. They did so, as I try to argue in the present article, in favor of the state rather than the party, although the party used the state as an administrative instrument in order to achieve its developmental goals.*

Keywords: *party, state, cities, villages, development.*

Mai jos se pot consulta câteva tabele care reflectă mobilitatea populației dinspre mediul rural înspre mediul urban, structura populației urbane pe grupe de vârstă și pe

categorii de orașe, prognoza populației urbane pentru intervalul 1975-1990, respectiv „întinerirea” populației urbane și creșterea speranței de viață per ansamblu.

Tabelul 8. Numărul locuitorilor care și-au schimbat localitatea de naștere (în mii)

	Medii întrunite				Mediul urban				Mediul rural			
	1930		1966		1930		1966		1930		1966	
	Număr (mii locuitori)	% față de totalul populației	Număr (mii locuitori)	% față de totalul populației	Număr (mii locuitori)	% față de totalul populației	Număr (mii locuitori)	% față de totalul populației	Număr (mii locuitori)	% față de totalul populației	Număr (mii locuitori)	% față de totalul populației
Ambele sexe	3520	24,7	6421	32,7	1554	50,9	3978	59,0	1966	17,5	2263	18,3
Masculin	1627	23,2	2970	31,8	798	52,7	1990	59,3	829	15,3	980	16,4
Feminin	1893	26,1	3271	33,5	756	49,2	1980	58,7	1137	19,9	1283	20,2

Tabelul 9. Repartiția locuitorilor plecați (emigrați) după categoria de localități

Anul	Procentul locuitorilor plecați din:			
	Toate localitățile	Municipii și orașe	Comune suburbane	Comune
1968	100,0	33,7	4,6	61,7
1969	100,0	32,7	4,9	62,4
1970	100,0	30,8	5,1	64,1
1971	100,0	28,8	5,6	65,6
1972	100,0	28,2	5,1	66,7
1973	100,0	27,6	5,1	67,3

Tabelul 10. Numărul celor plecați din comune după destinație

Anul	Total plecați din comune	din care:	
		În municipii și orașe	În comune
1968	177 484	91 553	72 226
1969	175 038	92 176	71 226
1970	187 936	100 437	77 275
1971	203 994	116 791	74 159
1972	225 549	121 869	89 905
1973	252 530	147 425	93 109

Tabelul 11. Migrație pe grupe de vârstă în 1972 și 1973

Grupa de vârstă	Plecați din comune		Sosiți în municipii și orașe	
	1972	1973	1972	1973
Total	225 549	252 530	191 419	224 798
Sub 15 ani	42 056	47 118	28 117	32 026
15-19 ani	29 496	28 046	20 541	20 083
20-24	58 700	68 642	48 975	60 801
25-29	30 947	39 778	30 439	40 107
30-34	19 620	22 156	19 614	23 108
35-39	13 157	14 723	12 676	14 932
40-44	9345	9841	8830	9813
45-49	6209	6561	5735	6540
50-54	3704	4154	3242	4032
55-59	3614	2656	3484	3034
60 ani și peste	8701	8855	9666	10 322

Tabelul 12. Proporția populației „tinere” și „bătrâne” în mediul urban și rural în anii 1930, 1948, 1956, 1966 și 1975 (%)

Anii	Populația „tânără” (0-14 ani)		Populația „bătrână” (60 ani și peste)	
	Urban (municipii și orașe)	Rural (comune)	Urban (municipii și orașe)	Rural (comune)
1930	25,9	35,6	7,2	7,4
1948	21,8	31,2	9,4	9,1
1956	22,5	29,8	9,3	10,2
1966	21,8	28,7	10,9	13,2
1975	21,7	27,6	12,5	15,6

Tabelul 13. Structura populației celor 170 de orașe pe grupe mari de vârstă (%)

	1966				1956			
	Grupe de vârstă				Grupe de vârstă			
	Total	0-14 ani	15-59 ani	60 ani și peste	Total	0-14 ani	15-59 ani	60 ani și peste
0	1	2	3	4	5	6	7	8
Total	100,0	19,1	69,8	11,1	100,0	23,1	67,7	9,3
„secundar” - total	100,0	21,6	68,3	10,1	100,0	22,3	68,5	9,2
Orașe cu peste 100 000 locuitori	100,0	18,8	69,7	11,5	100,0	20,2	69,8	10,0
Orașe cu 20 000 - 99 999 locuitori	100,0	23,4	67,9	8,7	100,0	23,4	68,2	8,4
Orașe sub 20 000 de locuitori	100,0	25,1	65,5	9,4	100,0	25,7	65,6	8,7
II. „terțiar” - total	100,0	22,4	67,1	10,5	100,0	24,6	66,0	9,4
Orașe cu peste 100 000 locuitori	100,0	20,4	70,4	9,2	100,0	22,4	69,8	7,8

Tabelul 14. Structura socială a populației pe categorii de orașe (1966 - %)

Mărimea municipiilor și orașelor	Categorii sociale		
	Muncitori	Intelectuali funcționari	□ ărani cooperatori
Orașe cu peste 100 000 locuitori	61,6	29,6	3,7
Între 50 000 – 99 999 locuitori	65,2	26,3	3,0
Între 20 000 – 49 999 locuitori	62,3	23,4	7,5
Între 10 000 – 19 999 locuitori	60,1	17,9	14,7
Sub 10 000 locuitori	51,8	15,3	21,8

Tabelul 15. Prognoza populației urbane a României 1975-1990

Anii	Populația totală (mii)	Populația urbană (mii)	Grad de urbanizare (%)	Creșterea totală a populației urbane față de cincinalul precedent (mii)	Sporul mediu anual (mii)	Ritmul mediu anual de creștere (%)
1975	21 240	9 534	44,9	1276	+ 255	2,9
1980	22 418	11 206	50,0	1672	+ 334	3,3
1985	23 682	13 438	56,7	2232	+ 446	3,7
1990	24 941	16 507	66,2	3069	+ 614	4,2

Tabelul 16. Sperața de viață la naștere pentru cele 170 de orașe (1966) și pentru populația României în anii 1964-1972

	170 de orașe (1966)	Populația României		
		1964-1967	1969-1972	1970-1972
Ambele sexe	69,58	68,51	68,19	68,6
Masculin	67,13	66,45	65,84	66,27
Feminin	71,77	70,51	70,52	70,89

Sursa: Measnicov, Hristache, Trebici 1977, 62, 113, 116, 160, 165, 174, 177, 149.

Tabelul cu numărul 9 demonstrează foarte clar viteza migrației dinspre mediul rural (comune) înspre mediul urban, ajunsă în 1973 la 67,3%. Invers, dinspre mediul urban înspre mediul rural plecau, în același an, aproape de trei ori mai puțini oameni (27,6%). La fel, datele din următoarele tabele arată o creștere masivă a populației adulte (15-59 ani) în toate orașele mari, în special în cele cu peste 100 000 de locuitori. Statisticile legate de structura pe vârstă a populației au fost confruntate cu studii recente, care avansează, pentru populația cu vârsta între 15-59 de ani, cifre cum

ar fi 59,1% - 1930, 61,1% - 1960, 60,8% - 1970, 60,0% - 1980 și 60,8% - 1990, iar pentru populația cu vârsta între 0-14 ani, 33,5% - 1930, 28,1% - 1960, 25,9% - 1970, 26,7% - 1980, 23,5% - 1990². Așa cum se poate constata, datele, cel puțin în privința acestui criteriu – populația pe grupe de vârstă – par în mare măsură verosimile. Mai departe, dimensiunea ideologică și politică a urbanizării, despre care am discutat mai sus, este pregnant reflectată de datele din tabelul cu numărul 14: muncitorii alcătuiesc în medie 60 % din populația orașelor mari, de peste 20 000 de locuitori,

intelectualii între 25-30%, iar numărul țăranilor membri ai cooperativelor de producție se află în relație invers proporțională cu mărirea orașelor; de la 7,5% în orașe având între 20 000-49 999 de locuitori și scăzând până la 3,7% în orașele cu peste 100 000 de locuitori, în ușoară urcare față de orașele având între 50 000-99 999 de locuitori, unde ponderea lor este de numai 3%. Din tabelul cu numărul 15 reiese că optimismul regimului de a atinge o populație de aproximativ 25 000 000 de locuitori în 1990 a fost devansat negativ cu aproximativ 2 000 000 de cetățeni, în timp ce cifrele legate de speranța de viață în mediul urban sunt oarecum mai interesante, arătând o creștere constantă a speranței de viață pentru femei între 1964-1972, respectiv o ușoară scădere a speranței de viață pentru bărbați în intervalul 1969-1972 față de intervalul 1964-1967. Handicapul nu a putut fi recuperat nici în intervalul 1970-1972, speranța de viață a bărbaților fiind cu 0,18 ani mai mică decât în primul interval, 1964-1972. Să nu uităm, așa cum recunosc și autorii, că speranța de viață în mediul urban o întrecea pe cea din mediul rural³. Care să fie explicația? Nu ne putem pronunța cu certitudine, dar nici nu putem exclude din ecuație presiunile sociale și psihice ale ritmurilor alerte de

industrializare, coroborate cu o creștere generală a nivelului de represiune în comparație cu deceniul precedent. La sfârșitul anilor 1970, speranța de viață pentru bărbați ajunsese la 67,42% pentru bărbați, respectiv la 72,18% pentru femei, întrecând, în cazul bărbaților, speranța de viață din țări ca Iugoslavia, Uniunea Sovietică, Portugalia, Polonia, Ungaria și Cehoslovacia, dar fiind mai mică decât speranța de viață din Bulgaria și Republica Democrată Germană, dintre statele est-europene, și de asemenea mai redusă decât speranța de viață din unele state occidentale social-democrate ca Suedia, Norvegia, Danemarca și din Marea Britanie, ultimele state având medii de peste 72 de ani. În cazul femeilor, RSR stătea mai bine doar decât Iugoslavia, fiind întrecută cu unul sau doi ani în statele est-europene, și cu patru până la șase ani de către unele state occidentale⁴.

Să trecem în revistă și niște tabele conținând cifre și prognoze legate de structura populației active pe categorii sociale în RSR (1956-1990), structura populației inactive, pentru același interval, structura populației totale, tot pentru același interval, respectiv dinamica declasării populației rurale (1950-1970).

Tabelul 17. Structura populației active în RSR pe categorii sociale în anii 1956-1966, 1973 și 1990

Categoriile ale populației active	1956	1966	1973	1990
Total	100	100	100	100
Muncitori	20,0	32,6	45,3	67,5
Intelectuali și funcționari	10,4	11,9	11,2	10,9
Țărani cooperatori	7,6	45,7	35,4	15,8
Țărani cu gospodării individuale	58,9	6,8	4,8	1,3
Meseriași cooperatori	0,9	2,2	2,6	4,2
Meseriași individuali	1,9	0,8	0,6	0,3
Alte categorii sociale	0,3	–	0,1	–

Tabelul nr. 18. Structura populației inactive în RSR pe categorii sociale în anii 1956, 1966, 1973 și 1990

Categoriile sociale ale populației inactive	1956	1966	1973	1990
Total	100	100	100	100
Muncitori	29,10	48,55	62,15	77,38
Intelectuali și funcționari	17,66	12,91	11,20	9,77
Țărani cooperatori	6,58	30,07	20,60	7,31
Țărani cu gospodării individuale	39,68	3,39	2,19	0,77
Meseriași cooperatori	1,33	2,43	2,55	4,23
Meseriași individuali	3,56	1,06	0,71	0,54
Alte categorii sociale	2,09	1,59	0,60	–

Tabelul 19. Structura populației totale în RSR pe categorii sociale, în anii 1956, 1966, 1973 și 1990

Categoriile sociale ale populației totale	1956	1966	1973	1990
Total	100	100	100	100
Muncitori	23,7	39,9	53,7	72,7
Intelectuali și funcționari	13,3	12,3	11,2	10,3
Țărani cooperatori	7,2	38,6	27,9	11,2
Țărani cu gospodăria individuală	51,1	5,2	3,5	1,0
Meseriași cooperatori	1,1	2,3	2,6	4,3
Meseriași individuali	2,6	0,9	0,7	0,5
Alte categorii sociale	1,0	0,8	0,4	–

Tabelul 20. Categoria socială a părinților subiecților, în 1950 și a subiecților în 1970 (în % față de total)

Categoria socială a părinților în anul 1950	Categoria socială a subiecților în 1970					
	Țărani cooperatori	Muncitori	Intelectuali	Funcționari	Alte categorii sociale	Total
Țărani cu gospodărie mică	18,6	6,3	0,6	0,4	2,0	27,9
Țărani cu gospodărie mijlocie	48,0	11,3	3,4	2,0	3,8	68,5
Țărani cu gospodărie mare	1,6	0,2	0,1	0,2	0,4	2,5
Alte categorii	0,1	0,2	0,4	0,2	0,2	1,1
Total	68,3	18,0	4,5	2,8	6,4	100

Sursa: Trăistaru 1975, 34, 43, 47, 122.

Alte estimări referitoare la urbanizare sunt avansate de către Ioan Safta. Conform acestui autor, în 1974, 43% din populația RSR trăia în orașe, acestea însumând aproximativ 9 milioane de locuitori. Pentru 1990, regimul avea ca obiectiv dublarea populației urbane: 17 milioane de oameni ar fi urmat să populeze un parc urban îmbogățit cu aproximativ 3-400 de noi orașe. Mai departe, la sfârșitul secolului XX, circa 21 de milioane de cetățeni, dintr-o populație totală de 27 de milioane, urmau să locuiască în orașe. Nici așa nu era suficient. „Dacă întreaga populație urbană, în perspectivă, va fi cuprinsă în actualele perimetre ale orașelor, densitatea pe kilometru pătrat nu va depăși în anul 2000 nivelul de 12 000, ceea ce este mult sub nivelul marilor metropole ale lumii”⁵. Într-adevăr, dar Safta omite să ia în considerare condițiile structurale și „duratele lungi”, așa cum le numește reputatul istoric francez Fernand Braudel, condiții care au făcut posibilă apariția și dezvoltarea marilor aglomerații urbane mondiale. Iar acest condiții sunt subsumate toate emergenței și consolidării capitalismului global și a zonelor sale centrale, semiperiferice și periferice, conform lui Immanuel Wallerstein – inamicul numărul unu al regimului în plan extern. Contradicțiile interne ale național-comunismului românesc nu pot fi deci dissociate de cele externe.

Totuși, trebuie să luăm în considerare și faptul că datele mai sus

prezentate sunt niște simple anticipări ale unor evoluții înscrise în programul PCR pentru crearea societății socialiste multilateral dezvoltate, și probabil amplificate ușor de către anumiți autori care doreau să demonstreze astfel zelul cu care serveau autoritățile; ele nu aveau cum să oglindească altceva decât deziderate. Cu toate acestea, discrepanța mai sus amintită rămâne uriașă dar, per ansamblu, nu trebuie să exagerăm în direcția opusă, considerând absolut toate datele de dinainte de 1989 ca fiind aprioric falsificate; acestea sunt utile în primul rând pentru a hașura niște tendințe reale; într-un sistem hipercentralizat, sincretic, în care toată lumea, din mediul economic și comercial cel puțin, avea tendința să modifice date pentru a respecta cerințele planului anual sau cincinal și pentru a evita suplimentarea sarcinilor⁶ – nu putem cere acestor date să fie de o acuratețe exhaustivă, deoarece ele nu pot reprezenta ipostaze, instantanee stabile ale unui regim prin natura sa instabil și contradictoriu.

Cel puțin la fel de interesante sunt și cifrele din tabelul cu numărul 20 conform cărora țărani cu gospodărie mică se reproduceau ca clasă în proporție de 18,6%, cei cu gospodărie mijlocie în proporție de 48,0%, iar cei cu gospodărie mare, foștii chiaburi, în proporție de doar 1,6%. Transpare fără echivoc prioritatea acordată de către regim echilibrării dimensiunilor gospodăriilor din mediul rural, cel puțin în paralel

cu procesul colectivizării, încheiat în 1962, precum și faptul că foștii țărani mijlocași au dat proporția cea mai mare atât de țărani cooperatori, cât și de muncitori. Omogenizarea socială a țăranimii, dacă este să dăm crezare datelor din acest tabel, funcționase.

Revenind, după acest lung excurs tehnic, la sistematizarea teritorială, aflăm că rațiunile care au făcut-o necesare au constat în preocupările insuficiente ale conducerii din perioada Gheorghiu-Dej în acest sens, care s-au reflectat într-o dezvoltare disproporționată atât a satelor, cât și a orașelor. Neglijența cu care a fost tratat subiectul s-a perpetuat și de-a lungul anilor 1970; în ultimul deceniu al existenței sale, național-comunismul românesc dorea să redreseze situația. De asemenea, erau blamate și poluarea dezvoltarea nesustenabilă a unor obiective turistice, care au afectat fondul forestier, necesitând „cheltuieli exagerat de ridicate pentru alimentarea cu apă și energie electrică, pentru aprovizionare etc.”⁷.

Densitatea locuitorilor la hectar în orașele din România este cu mult mai redusă decât cea existentă în alte țări. Chiar între orașele noastre există diferențieri mari: astfel, în zonele de locuit, numărul locuitorilor la hectarul de teren este în municipiul Cluj de 70, în municipiul Arad de numai 60, în timp ce în municipiul Galați acest număr se ridică la 190, în condiții când nici densitatea atinsă în Galați nu este coresponzătoare, existând încă

posibilități de folosire mai intensă și rațională a spațiului constructibil.

*Densitățile reduse din cadrul orașelor duc atât la o mare risipă de teren, cât și la creșterea exagerată a cheltuielilor edilitare pentru construirea de drumuri, pentru rețelele de energie electrică, apă, canalizare, linii telefonice. În asemenea condiții, o însemnată parte din cheltuielile de dotare edilitar-gospodărească – până la aproximativ 5% – se fac în mod inutil, datorită acestei orientări greșite în organizarea și sistematizarea orașelor*⁸.

Nici satele nu stăteau mai bine.

S-a mai arătat că îndelungata lipsă de preocupare pentru sistematizarea satelor, concepția greșită a multor organe locale de stat că dezvoltarea localităților rurale se corelează cu extinderea suprafețelor acestora, slaba fermitate în aplicarea prevederilor legale au făcut să sporească vetrele satelor. Deși s-a stabilit că noile construcții se pot ridica numai în vatra satului, a continuat să se construiască, fără autorizație, oriunde și de către oricine, iar consiliile populare nu exercită controlul și nu trag la răspundere pe cei ce încalcă actele normative. În ultimele două decenii, foarte multe sate s-au extins în mod exagerat, îndeosebi de-a lungul arterelor de circulație, dublându-și suprafețele, ajungându-se în unele zone, de exemplu, pe traseele București-Ploiești sau București-Pitești, ca satele să se întindă neîntrerupt pe distanțe de zeci de

kilometri. Drept rezultat, densitatea medie a locuitorilor din vatra satului este de numai 8-10 locuitori la hectar, numeroase sate situându-se sub media pe țară. Or, aceasta reprezintă o mare risipă de teren, determină cheltuieli foarte ridicate pentru dezvoltarea rețelei de școli, de magazine și unități sanitare pentru instalarea luminii electrice etc. Orice extindere a vetrei satelor creează dificultăți în înzestrarea edilitar-gospodărească a localităților rurale și îngreuează utilizarea de către populație a dotărilor social-culturale. Este evident că, în condiții când în țara noastră există peste 13 000 de sate, din care aproape 40% au mai puțin de 500 de locuitori și o densitate scăzută, nu se pot rezolva corespunzător problemele egate de dezvoltarea învățământului, unitățile sanitare, asigurarea serviciilor, alimentarea cu apă și energie electrică. Ridicarea gradului de organizare și de civilizație a satelor se poate obține printr-o concentrare a localităților și a construcțiilor, care să permită soluționarea rațională a acestor probleme din punct de vedere economic, administrativ și social-cultural⁹.

Iată o mostră elocventă de critică adresată de către partid statului pentru lipsă de „vigilență revoluționară”, pentru lipsă de determinare în privința edificării comunismului „pe pământ românesc”. Pe termen mediu și lung, soarta satelor era deci pecetluită: urmau să devină, dimi-

nuându-și numărul, „centre cu caracter urban”, având o populație de aproximativ 5000 de persoane și o densitate a populației care ar fi trebuit să ajungă, de la 10-12%, cât era în anii 1960, la 60-70%, așa cum era cazul în anumite țări vecine, nenumite (probabil era vorba de sau și de Ungaria, stat cu care rivalitățile de factură naționalistă a regimului său amplificat puternic în anii 1970 și 1980). Regimul identificase la începutul anilor 1970 aproximativ 350 de sate din 1220 care aveau „condiții deosebite de dezvoltare economică și socială” și care, în următoarele două decenii, fructificându-și în mod adecvat resursele și fiind tratate preferențial de către regim în ceea ce privește înființarea de „obiective industriale și agrare”, obiective medicale, educaționale, comerciale, turistice, culturale – aveau să se transforme în adevărate „centre civice”, compuse din suma „unităților economico-sociale indispensabile funcționării satului: primărie, școală, dispensar, cooperativă, baie populară, cămin cultural, tot ceea ce poate servi întreaga populație astfel încât oamenii să poată beneficia ușor de ele”¹⁰.

Cât despre ostilitatea populației față de acest demers de inginerie socială, regimul se dovedea înțelegător, dar în același timp de neînțelept. Înțelegător față de atașamentul populației față de progresele obținute de către „satul socialist”, dar și față de tradițiile, de conservatorismul inerent lumii rurale. În acest sens, documentele oficiale ale

partidului stipulau „necesitatea includerii și a psihologilor sociali în componența echipelor interdisciplinare care participă nemijlocit la efectuarea studiilor prealabile privind reorganizările teritoriale”. Neînduplecat relativ la „stagnare”, la orice ar periclita „exigențele națiunii” în materie dezvoltare economică și socială, de „creșterea populației” și de „necesitatea tinerii la zi a organizării existente cu progresul științific și tehnic”. În cazul în care populația și chiar unele structuri administrative nu se conformau imperativelor sistematizării teritoriale și sabotau prin diferite mijloace acest proces, amenzi care puteau fi percepute variau între 1000 și 10 000 de lei pentru persoane fizice, respectiv de la 3000 la 30 000 de lei pentru persoane juridice.

Toate aceste impedimente puteau fi depășite prin „atragerea cetățenilor la conducerea vieții publice”. În acest fel, trecând peste reziduurile mentalităților mic-burgheze concretizate prin atitudini refractare la adresa proiectului de sistematizare teritorială, cetățenii ar fi înțeleși în cele din urmă libertatea ca necesitate încarnată în PCR; informați în mod corespunzător, ei ar fi contribuit în mod voluntar și activ la această activitate de proporții, „garantându-se, în acest mod, succesul deplin al reorganizării teritoriale”. De fapt, partea cea mai importantă a acestui obstacol era deja esențialmente soluționată prin înlocuirea proprietății private cu cea de stat. „Factorul favorabil realizării acestor înfăptuiri

remarcabile și fără dificultăți îl constituie existența proprietății socialiste, astfel încât sistemul economic și juridic în loc să fie o frână cum se întâmplă în statul capitalist, devin mijloace tehnice puse în slujba interesului general”. Juridicul ca armă politică a regimului este exprimat într-o formă nu numai lipsită de ambiguitate, ci de-a dreptul cinică: „Ori de câte ori evoluția realităților economice și sociologice solicită reorganizări teritoriale, instrumentul juridic servește necondiționat o asemenea politică”¹¹.

În paragraful următor avem de-a face cu o nouă critică în spirit partinic la adresa statului, chiar mai elocventă decât precedentă. Tocmai din acest motiv merită citată pe larg.

În înfăptuirea obiectivelor organizării teritoriale, administrația, întrucât organizează executarea în concret a legilor, are un rol precumpănitor. Într-adevăr, în practică, cele mai multe relații sociale organizate de stat în diferite domenii de activitate se realizează prin administrație. De aceea, în măsura în care administrația reflectă organizarea socială însăși, inclusiv organizarea teritorială, cu toate imperfecțiunile sale inerente, este fresc ca unele dificultăți de ordin psihologic, pe plan uman, să-și așească ecou în acest domeniu. O asemenea situație se explică prin aceea că, în cadrul administrației, în decursul timpului, au apărut imperfecțiuni inerente pe care (aceasta, n.m.) le-a tolerat și nu le-a eliminat, așa cum avea sarcina. Totodată,

*subordonarea verticală a administrației face ca mulți funcționari cu tot devotamentul și buna lor credință să vadă în apărarea intereselor sociale pe care au sarcina să le organizeze, un aspect esențial al funcțiunii lor, aspect care tinde să denatureze pentru ei viziunea interesului general. De aici rezultă necesitatea perfecționării și reciclării cadrelor așa cum se recomandă în știința administrației, procedându-se la o analiză multilaterală profundă și științifică a aspectelor mai sus semnalate*¹².

Numai că respectivele „imperfecțiuni” administrative amintite de Oroveanu nu aveau cum să fie eliminate, din simplul motiv că erau expresia imperfecțiunilor structurale ale societății sincretice, o reverberare politică a incompatibilităților care dădeau măsura ontologiei politice subiacente. Alte critici aduse „unor lucrători din aparatul de stat” includeau „birocratismul”, lipsa de empatie și de bun simț în ceea ce privește „aplicarea legii”, „favoritismul”, „nepotismul” și corupția, în general. „Adeseori, sesizările și reclamațiile oamenilor muncii privind asemenea fapte ajung în fața unor uși închise, se lovesc de obtuzitate a unor funcționari sau de formalismul și superficialitatea altora, soluționarea lor fiind tăgănată, ceea ce constituie de asemenea o încălcare a celor mai elementare reguli ale eticii comuniste”. În sfârșit, era blamată și indulgența excesivă a unor funcționari față de alți colegi care încălcasez legea, dar

căroră le era oferită astfel ocazia de a se „îndrepta”; o asemenea atitudine nu făcea decât să contribuie la perpetuarea „comportărilor antisociale”¹³. Comentariile sunt de prisos.

O altă contradicție care putea greva asupra proiectului de sistematizare era aceea dintre „centralismul democratic” al PCR și „autonomia locală” a „unităților administrativ-teritoriale” ale RSR. Observăm că este vorba, într-un mod ce nu admite replică, de o contradicție între un principiu de partid, eminațent leninist, respectiv o funcție administrativă, statală. Încă o dată, soluția este oferită de subordonarea politică a juridicului: chiar dacă nu este altceva decât o „noțiune juridică”, autonomia locală rămâne „o problemă politică constituind (sic!) o preocupare constantă a conducerii noastre de partid și de stat”. Așa încât autonomia locală se putea manifesta nu punând în discuție centralismul democratic, ci aplicându-i contextual prevederile prin mijloace cât mai diverse și cât mai creatoare cu putință¹⁴.

O categorie de populație pe care regimul o considera crucială și pe a căru sprijin se baza pentru a obține acceptarea de către populație per ansamblu a sistematizării era „personalul muncitor” având domiciliul la sate dar care își exercita activitatea profesională în orașe aflate, în medie, la 30-40 de kilometri depărtare. Venind în întâmpinarea „cerințelor sporite” a acestei categorii socio-profesionale care „ziua lucrează în mediul urban, dar domiciliază

în mediul rural”, PCR spera să contribuie, cel puțin mai eficient ca până atunci, la „apropierea condițiilor de viață ale populației de la sate de cele de la orașe” și, implicit, la acceptarea, chiar și resemnată, a planului său de reorganizare teritorială de-a dreptul pantagruelic¹⁵.

Dacă numărul ideal al populației „centrelor cu caracter urban” era, așa cum am amintit, de 5000 de oameni, numărul ideal al rezidenților orașelor era între 40-80 000. Orașele supradimensionate de 400-500 000 de locuitori nu puteau asigura, se considera, o dezvoltare socio-economică omogenă, concentrând în mod nejustificat resursele și dezavantajând, într-un joc de sumă nulă, alte zone¹⁶. De menționat că această abordare este foarte similară cu aceea de „număr politic al populației” dezvoltată de către geograful german Friedrich Ratzel, care stabilea o densitate ideală de 90 de

locuitori pe kilometru pătrat, orice abatere de la această normă fiind catalogată drept „discordanță antropogeografică”; la sfârșitul secolului XIX, densitatea prea mare a populației Germaniei permitea o reechilibrare prin stabilirea de coloni germani în Rusia europeană, subpopulată¹⁷. Conceptul nazist de „spațiu vital” și-a extras cu lejeritate rădăcinile ideologice din aceste elucubrații pseudo-științifice.

În sfârșit, sistematizarea teritorială avea ca scop general „fericirea” cetățenilor, „inspirarea” acestora de către „o idee constructivă exprimată într-o doctrină”¹⁸. Nu mai are rost să menționăm despre ce doctrină este vorba, dar este în schimb util să consultăm următorul tabel care indică intenția regimului de a spori, pentru cincinalul 1986-1990, volumul de activitate economică pe locuitor.

Tabelul 21. *Volumul de activitate economică pe locuitor în intervalul 1980-1990*

Volumul de activitate economică pe locuitor – lei	Număr de județe		
	1980	1985	1990
Până la 80 000	30	10	–
80 001- 90 000	5	9	4
90 001-100 000	2	6	8
Peste 100 000	4	16	29

Sursa: Oroveanu 1986, 335.

Evident, județele care urmau să primească fonduri suplimentare trebuiau să se afle, cum altfel, în fruntea procesului de sistematizare teritorială.

Toate acestea nu puteau fi îndeplinite în absența „legăității socialiste”, a respectării cadrului normativ al RSR. Procesul de sistematizare era o componentă a „democrației

socialiste”; cetățenii înșiși, prin intermediul reprezentanților lor la nivel de stat, și de partid, în cazul celor mai „înaintați”, contribuiau în mod direct la discutarea, configurarea și implementarea legilor. Evident, unele legi „mai au pe undeva lipsuri, curențe”, fapt care impune „să le modificăm, să le perfecționăm; dar nu se poate admite nimănui să nesocotească aceste legi, să le încalce”¹⁹. Până la urmă, dreptul și morala nu sunt incompatibile, ca în regimurile capitaliste, unde dreptul este o armă a claselor dominante; în regimurile leniniste, dreptul, chiar dacă se recunoaște explicit „caracterul de clasă al legilor pe care le elaborează, faptul că acestea constituie instrumente în vederea consolidării și dezvoltării orânduirii socialiste, reglementării relațiilor sociale potrivit cu interesele celor ce muncesc (până la lichidarea claselor antagoniste), iar în prezent corespunzător intereselor tuturor cetățenilor patriei noastre, ale întregului popor” – reprezintă un produs al unor societăți care și-au propus să elimine integral structura de clasă și, până la un anumit punct, chiar au reușit. Astfel că în regimurile leniniste dreptul nu este fondat pe neglijarea intereselor de clasă ale majorității populației, ci pe dialectica dintre interesele individuale și cele colective, sociale. Sigur, „Un asemenea nivel de conștiință revoluționară nu se generalizează decât cu timpul, odată cu transformările care au loc în baza materială a societății și, totodată,

printr-o vastă și sistematică muncă educativă a partidului comunist și a statului socialist”. Pe cale de consecință, „nu toți oamenii au o reprezentare clară a interdependenței dintre interesele generale și cele personale, nu au căpătat încă deprinderea să respecte exigențele sociale, ceea ce conduce”, deocamdată, „la încălcări ale disciplinei sociale, ale intereselor societății”²⁰. Dar „legea cetățeniei”, chiar dacă nu era încă înțeleasă în mod adecvat idealul care o articula, tocmai de aceea cetățenii fiind „prelucrați” constant în cadrul malaxorului ideologic al discursului PCR – trebuia fără doar și poate respectată. De abia când cetățenii vor deveni comuniști autentici legea va fi înțeleasă ca o formă de libertate supusă constrângerilor prezentului; de abia atunci va exista un atașament real față de ea. Între timp, era suficient ca legea să fie doar respectată. Ce cuprindea această „lege a cetățeniei”? În primul rând, obligația de a iubi necondiționat „patria socialistă”; apoi, „apărarea secretului de stat”, care trebuia înconjurat cu deferență și în același timp cu „vigilență”; în al treilea rând, angajarea și „promovarea” la locul de muncă se făceau „în raport cu capacitatea moral-politică și profesională a angajaților”. În sfârșit, legea prevedea controlul averilor și sancționarea infracțiunilor ca „furtul, delapidarea, înșelăciunea” și „tâlhăria”²¹.

Pavel Câmpeanu a descifrat excelent maniera în care operează legea în regimurile leniniste.

Aceasta „legitimează o formă de proprietate care, fiind un proiect (întocmai ca sistematizarea, n.m.), nu este o realitate, astfel că, în mod necesar, ea ignoră statutul real al proprietății”. Proprietatea privată a fost în mare măsură abolită, dar ea continuă să-și facă simțină prezența prind diferite forme, mai ales de opoziție tacită. Proprietatea de stat, pe de altă parte, rămâne mai degrabă în sfera virtualului decât a realului, deoarece nu reușește să armonizeze interesele particulare cu cele generale, fapt care îi potențează trăsăturile represive și așa deloc neglijabile. Această disjunție dintre proprietatea reală, reprimată și cea ficțională, discursiv afirmată, „condamnă” legea în cadrul regimurilor leniniste la „ineficiență generală” și, în același timp, „provoacă excese din partea regimului”. Pentru a ține sub control această situație cu iz kafkian, această absență a „proporționalității”, „autoritatea excesivă este întruchipată de conducătorul incomensurabil și infailibil”²².

Reiese, din rândurile de mai sus, fără putință de tăgadă, aș adăuga, ascendentul pe care statul l-a obținut în defavoarea partidului și în ceea ce privește sistematizarea teritorială. Atât instrument politic cât și frână și chiar factor de disoluție a conștiinței revoluționare, atât cât mai rămăsese din ea, statul a reușit, involuntar și inconștient, așa cum progresa de

obicei lucrurile în istorie, conform lui Hegel, și în ciuda culpelor care îi erau imputate tot mai vehement de către partid, să se impună, prin simpla inerție birocratică, anti-revoluționară și esențialmente mic-burgheză.

Nu este un secret faptul că planurile de sistematizare teritorială au fost întâmpinate cu rezistență în interiorul RSR și condamnate vehement în exteriorul ei²³. Cu toate aceste excese și absurdități, planurile de sistematizare teritorială pentru optimizarea activității economice și sociale nu sunt, în sine, un lucru rău. Chiar dimpotrivă. Numai că niciun stat nu își poate permite să le inițieze și să le aplice neglijând atât de flagrant, cum a procedat RSR, interesele particularităților, în termeni hegelieni, respectiv devansarea forțelor de producție de către relațiile de producție, în termeni marxiști. Astăzi, dacă îmi este permisă paralela, România postcomunistă se dezvoltă extrem de inegal și de fragil, în cele din urmă, datorită absenței unui plan cuprinzător de sistematizare teritorială care să evite concentrarea capitalului în câteva orașe mari, ruinarea orașelor mici din zonele defavorizate și a satelor per ansamblu și, în general, menținerea „competitivității” țării prin intermediul unui sistem economic de tip lohn.

Note

- ¹ Într-o formă de lucru, acest text reprezintă un capitol dintr-o lucrare mai amplă, intitulată *Cetățenii și revoluția. Contradicții între partid și stat în Epoca de Aur*, în curs de apariție la Editura Cetatea de Scaun.
- ² Traian Rotariu, *Demografie și Sociologia Populației. Structuri și procese demografice*, Iași, Editura Polirom, 2009, p. 53.
- ³ I. Measnicov, I. Hristache, Vl. Trebici, *Demografia Orașelor României*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1977, pp. 149-150.
- ⁴ V. Predescu, A. Nițurad, „Vârsta înaintată și sănătatea psihică. Șocul retragerii. Măsuri de reintegrare”, în V. Mironțov-Țuculescu, V. Predescu, C. Oancea, (ed.), *Sănătatea Mintală în Lumea Contemporană*, București, Editura Medicală, 1986, p. 103.
- ⁵ Ion Safta, *Cultul sănătății*, București, Editura Sport-Turism, 1980, p. 100.
- ⁶ Vezi Janos Kornai, *The socialist system. The political economy of communism*, New York, Oxford University Press, 1992, pp. 138-153; Emanuel Copilaș, *Geneza leninismului romantic. O perspectivă teoretică asupra orientării internaționale a comunismului românesc, 1948-1989*, Iași, Editura Institutul European, 2012, pp. 462-463.
- ⁷ Mihai T. Oroveanu, *Organizarea administrativă și sistematizarea teritoriului Republicii Socialiste România*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, p. 97.
- ⁸ *Ibidem*, pp. 95-96.
- ⁹ *Ibidem*, p. 96.
- ¹⁰ *Ibidem*, pp. 90-91; Safta, *op. cit.*, p. 100.
- ¹¹ Oroveanu, *op. cit.*, pp. 135-138, 277; vezi și Dragoș Iliescu, *Statul în Sistemul Democrației Muncitorești Revoluționare*. București, Editura Politică, 1988, pp. 86-87.
- ¹² Oroveanu, *op. cit.*, p. 138.
- ¹³ George Antoniu, *Corelația dintre Drept și Morală în Societatea Noastră Socialistă*, București, Editura Politică, 1974, pp. 54-55.
- ¹⁴ Oroveanu, *op. cit.*, pp. 66-68.
- ¹⁵ *Ibidem*, p. 93.
- ¹⁶ *Ibidem*, p. 112.
- ¹⁷ Paul Dobrescu, *Geopolitica*. București, Editura Comunicare.ro, 2008, pp. 73-118.
- ¹⁸ Oroveanu, *op. cit.*, pp. 81-88; vezi și Ludwig Grünberg, *Ce este fericirea?* București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978, pp. 96-103.
- ¹⁹ *Perfecționarea Organizării și Conducerii Vieții Sociale. Rolul Statului Socialist*, București, Editura Politică, 1972, p. 23.
- ²⁰ Antoniu, *op. cit.*, p. 38, 41-42.
- ²¹ *Ibidem*, pp. 47-48.
- ²² Pavel Câmpeanu, *Societatea sincretică. 1980*, traducere de Nadia Badrus, Iași, Editura Polirom, 2002, p. 56.
- ²³ Jessica Douglas-Home, *A fost odată, în alte vremuri. Aventuri în spatele cortinei de fier*, traducere de Delia Răzdolescu, București, Editura Humanitas, 2001; Vladimir Socor, „«Romania action day» in Eastern Europe”, *Situation Report. Romania*, no. 120, 18 November 1988, Open Society Archives, pp. 641-642.

Bibliografie

- ANTONIU, George, *Corelația dintre Drept și Morală în Societatea Noastră Socialistă*, București, Editura Politică, 1974.
- CÂMPEANU, Pavel, *Societatea sincretică*. 1980, traducere de Nadia Badrus, Iași, Editura Polirom, 2002.
- COPILAȘ, Emanuel, *Geneza leninismului romantic. O perspectivă teoretică asupra orientării internaționale a comunismului românesc, 1948-1989*, Iași, Editura Institutul European, 2012.
- DOBRESCU, Paul, *Geopolitica. București*, Editura Comunicare.ro, 2008.
- DOUGLAS-HOME, Jessica, *A fost odată, în alte vremuri. Aventuri în spatele cortinei de fier*, traducere de Delia Răzdolescu, București, Editura Humanitas, 2001.
- GRÜNBERG, Ludwig, *Ce este fericirea?* București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978.
- ILIESCU, Dragoș, *Statul în Sistemul Democrației Muncitorești Revoluționare*. București, Editura Politică, 1988.
- KORNAI, Janos, *The socialist system. The political economy of communism*, New York, Oxford University Press, 1992.
- MEASNICOV, I. HRISTACHE, I., TREBICI, Vl., *Demografia Orașelor României*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1977.
- OROVEANU, Mihai, *Organizarea administrativă și sistematizarea teritoriului Republicii Socialiste România*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986.
- Perfecționarea Organizării și Conducerii Vieții Sociale. Rolul Statului Socialist*, București, Editura Politică, 1972.
- PREDESCU, V., NIȚURAD, A., „Vârsta înaintată și sănătatea psihică. Șocul retragerii. Măsuri de reintegrare”, în MIRONȚOV-ȚUCULESCU, V., PREDESCU, V., OANCEA, C., (ed.), *Sănătatea Mintală în Lumea Contemporană*, București, Editura Medicală, 1986, pp. 101-106.
- ROTARIU, Traian, *Demografie și Sociologia Populației. Structuri și procese demografice*, Iași, Editura Polirom, 2009.
- SAFTA, Ion, *Cultul sănătății*, București, Editura Sport-Turism, 1980.
- SOCOR, Vladimir, „«Romania action day» in Eastern Europe”, *Situation Report. Romania*, no. 120, 18 November 1988, Open Society Archives.
- TRĂISTARU, Elisabeta, *Mobilitatea socio-profesională a populației active*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1975.